

RATIO
ANALYTICA

Colecția **Ratio** este coordonată de
Florin George Călian

LUDWIG WITTGENSTEIN s-a născut în 1889 la Viena și a încetat din viață în anul 1951 la Cambridge. Viața și activitatea lui s-au desfășurat alternativ în spațiul cultural și intelectual central-european și în cel anglo-saxon. Astăzi este socotit, alături de Martin Heidegger, unul dintre cei mai importanți gânditori ai secolului XX. Lucrarea sa de tinerețe, *Tractatus Logico-Philosophicus*, folosește instrumentele logicii moderne într-o încercare originală de analiză a limbajului, a gândirii și a raporturilor lor cu realitatea. Distincția celebră pe care o face între a spune și a arăta exclude orice vorbire cu sens despre frumos, bine sau Dumnezeu. În scrierile mai târzii, dar mai ales în *Cercetări filozofice* (apărută postum), Wittgenstein reușește ceea ce nici un alt filosof nu pare să fi realizat: o ruptură radicală cu vechiul său mod de a vedea lucrurile, simultan cu inaugurarea unui mod cu totul nou de a practica filozofia.

Pe lângă *Tractatus*, singura carte de filozofie publicată în timpul vieții, Wittgenstein a lăsat o cantitate enormă de postume, care au fost editate mai întâi în volume tipărite, dar cu timpul și în versiuni online de înaltă acuratețe, cu acces la facsimilul fiecărei pagini de manuscris (wittgensteinsource.org). Din acest fond de postume fac parte și *Însemnările răzlețe*, puse laolaltă foarte devreme de către editori ca suită de fragmente ce introduc cititorul în intimitatea unei gândiri ce s-a dezvoltat adesea ca solilocviu.

CĂTĂLIN CIOABĂ (n. 1970) a publicat în 2013 lucrarea *Filozoful și umbra lui: turnura gândirii la Martin Heidegger și Ludwig Wittgenstein* (Humanitas, 2013).

Traduceri din opera lui Ludwig Wittgenstein: *Jurnale: 1914–1916* (Humanitas, 2010), *Scrisori despre „Tractatus“* (Humanitas, 2012; în colaborare cu Andreea Eșanu), *O privire filozofică. Așa-numitul „Caiet brun“* (Humanitas 2018, în colaborare cu Mircea Flonta).

LUDWIG WITTGENSTEIN

Însemnări răzlețe

Editate de
G. E. M. ANSCOMBE și G. H. von WRIGHT

Traducere, prefață și note de
CĂTĂLIN CIOABĂ

Ratio et Revelatio
2024

Seria *Analytica* este coordonată de Iovan Drehe,
Mircea Dumitru și Paula Tomi

Consiliul științific:

Andrei Achim (Universitatea Tehnică din Cluj Napoca,
Centrul Universitar Nord Baia Mare)
Ion Copoeru (Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj Napoca)
Sorin Costreie (Universitatea din București)
Alex Dragomir (Universitatea din București)
Mihai Hîncu (Universitatea Valahia din Târgoviște)
Vlad Ile (Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj Napoca)
Florin Lobonț (Universitatea de Vest din Timișoara)
Adrian Ludușan (Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj Napoca)
Mihai Rusu (Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj Napoca)
Dan Gabriel Simbotin (Academia Română, Filiala Iași)
Laurențiu Staicu (Universitatea din București)
Gerard Stan (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași)

Redactor: Iovan Drehe

DTP: Gabi Giulușan

Copertă: Gabi Giulușan

Tipărit la Print Expert, România

Copyright © Ratio et Revelatio, 2024

Imaginea de pe copertă:

Wassily Kandinsky, *Empor* (detaliu), 1929

Sursa facsimilelor de la pp. 73, 112:

www.wittgensteinsourse.org

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

WITTGENSTEIN, LUDWIG

Însemnări răzlețe / Ludwig Wittgenstein ; trad. de Cătălin

Cioabă. - Oradea : Ratio et Revelatio, 2024

ISBN 978-630-6657-07-0

I. Cioabă, Cătălin (trad.)

1

Editura Ratio et Revelatio

Str. Sofiei nr. 3, Oradea, Bihor, România, 410183

e-mail: office@ratioet revelatio.com

www.ratioet revelatio.com

CUPRINS

<i>Periplul gândurilor răzlețe</i>	7
<i>Cuvânt-înainte al editorilor</i>	27
<i>Nota traducătorului</i>	31
ÎNSEMNĂRI RĂZLEȚE	35

Periplul gândurilor răzlețe

*Eu pun pe hârtie aproape întotdeauna
conversații cu mine însumi.
Lucruri pe care mi le spun între patru ochi.*

WITTGENSTEIN, *Însemnări postume*

După ce se întoarce la Cambridge în 1929, reluând totodată preocuparea cu filozofia, Wittgenstein începe să lucreze la o nouă carte, ce va apărea postum cu titlul *Cercetări filozofice*. Ea va fi rezultatul unei munci de aproape două decenii. Ca mai toate cărțile publicate de un autor foarte exigent cu sine, *Cercetările* sunt un adevărat vârf de aisberg, dedesubt putând fi aflate puzderie de însemnări zilnice și de reflecții pe subiecte care, ulterior, vor căpăta contur – uneori un cu totul alt contur – în cartea publicată după moartea sa. Însă felul în care scrie în acești ani este interesant: autorul pare să nu poată înainta decât aruncând într-una peste bord proiectele mai multor posibile cărți, care rămân așa-zicând niște *opere virtuale*, nedisponibile ca text în formă încheiată, dar care totuși, ca focare de interes care nu s-au stins, iradiază sens și oferă o imagine despre frământările sale.

Se întâmplă adesea ca o operă postumă să fie mai bogată decât opera publicată, iar o atare constatare se verifică pe deplin în cazul lui Wittgenstein. Corpusul de texte postume cuprinde, în cazul lui, o suită de asemenea „virtualități” pe care atât editorii, cât și exegeții le-au recompus rând pe rând și le-au dat din nou drept la existență, firește nu în ipostază de lucrări încheiate, ci ca antologii de fragmente. Scrierile la care autorul a înaintat destul de mult cu munca, pentru a fi lăsate dintr-o dată în paragină, subzistă acum pentru noi precum statuile lui Fidias și ale altor mari sculptori greci, pe care le vedem în muzee cu brațele lipsă, cu chipurile adeseori ciobite, albite de vreme și fără culoarea de altă dată, dar totuși elocvente estetic, ca manifestare a unei viziuni depline. La fel și aceste scrieri postume ale lui Wittgenstein dau seama de o bogăție de intenții și de căi trasate și străbătute consecvent o vreme și pun în fața noastră un halou de năzuințe din care, treptat, se recompune, în câte un moment, chipul întreg al autorului.

Dar de unde această complicată stare de lucruri, care îi pune pe editori și pe exegeți într-o vădită stare de imponderabilitate, ei trebuind să-și găsească singuri un punct de sprijin, să și-l inventeze chiar? De unde necesitatea unei reconstrucții din atâtea fragmente dispartate, fără de care nu putem avea acces la „mișcarea” gândirii lui Wittgenstein în lunga perioadă în care autorul nu a publicat nimic, ci a scris doar pentru sine? Răspunsul îl oferă, întrucâtva, biografia sa.

Această epocă din viața lui Wittgenstein este cea a unei trude perpetue. După ce ajunge la convingerea că în scrierea sa de tinerețe se aflau ascunse „grave erori”, „supoziții și explicații pripite”, felul său de filozofa se schimbă radical. Până într-atât încât această nouă manieră de lucru îi va rămâne de neînțeles profesorului și prietenului său din tinerețe, Bertrand Russell. Proiectul ambițios din *Tractatus*, unde cuteza să declare că a rezolvat o dată pentru totdeauna toate problemele filozofice – prin clarificarea totală a neînțelegerilor ce își au sursa în însuși felul în care vorbim – este acum complementat de o trudă îndelungată de a elimina *punctual*, una câte una, neînțelegerile ce gravitează în jurul celor mai folosite noțiuni. Abordarea e cu totul alta acum, filozoful nu ne mai spune „cum stau lucrurile”, în speță cum arată un limbaj pus la punct din punct de vedere logic, un limbaj ideal, ci, dimpotrivă, el „plivește” la nesfârșit limba de neînțelegeri ce au drept sursă felul nostru de a ne exprima, mai cu seamă atunci când articulăm o vorbire de factură teoretică. Acel „o dată pentru totdeauna” se transformă în reversul său absolut, într-o muncă ce nu se mai termină niciodată: „... nu vom ajunge cu munca noastră la vreun sfârșit! Firește că nu, căci nu există unul.” (447)¹ Drumul gândirii lui Wittgenstein se înfățișează astfel: dintr-un Prometeu, el devine un Sisif.

Munca sisifică presupune însă, pe lângă efort, și o nesfârșită răbdare. Și, într-adevăr, se desprinde din

¹ Menționăm în acest fel, potrivit numerotării lor, fragmentele din volumul de față, *Însemnări răslețe*.

cele mai multe însemnări puse pe hârtie în perioada târzie un calm aparte, o abordare vădit molcomă, ce contrastează cu avântul din cartea tinereții, unde totul era rezolvat dintr-o dată și pentru totdeauna. Filozofia este și acum, pentru Wittgenstein, o terapie a „mala-diilor gândirii”, o vindecare de false probleme, numai că este văzută ca o terapie de durată: „În filozofie, nici o maladie a gândirii nu trebuie *curmată*. Trebuie să-și urmeze cursul natural, iar vindecarea *lentă* este lucrul cel mai important.” (382) Discernământul se aplică acum punctual și ia chipul unei calme cumpăniri: „În locul supozițiilor și explicațiilor pripite vom pune cumpănirea calmă a faptelor de limbaj.” (447)

Temele abordate sunt numeroase și diverse. Cea care deschide volumul și se ramifică ulterior, reverberându-se în mai multe altele, este problema lui „a avea în vedere” (*meinen*). De fiecare dată când vorbim, fie că spusele noastre sunt o afirmație, o rugămintă sau un ordin etc., noi avem ceva în vedere prin cuvintele pe care le rostim. S-ar putea însă ca ele să nu exprime exact ceea ce vrem să spunem, pot interveni detur-nări, cu alte cuvinte se poate întâmpla să spunem mai puțin sau chiar mai mult, *sau pur și simplu altceva*. De aceea, în folosirea curentă a limbii, intervine uneori, cu scop de clarificare punctuală, întrebarea „ce vrei să spui cu asta?” Distanța între ceea ce vrem să spunem și ceea ce spunem de fapt poate fi în unele cazuri considerabilă.